

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Kunnas, Jan

Title: Tuhti opas perinnemaisemiin

Year: 2021

Version: Published version

Copyright: © 2021 Agricola, Suomen humanistiverkko

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Kunnas, J. (2021, 30.6.2021). Tuhti opas perinnemaisemiin. Agricolan kirja-arvostelut. <https://agricolaverkko.fi/review/tuhti-opas-perinnemaisemiin/>

Tuhti opas perinnemaisemiin

30.6.2021 | [JAN KUNNAS](#)

JAA:

Opas perinnemaisemiin on kuin sotilaan korttipakka Tapio Rautavaaran kappaleessa. Kirjan alussa tarjotaan tiivis tietopaketti perinnemaisemien merkityksestä, syntyhistoriasta ja katoamisesta tehomaaatalouden myötä sekä niiden suojelemisen tärkeydestä. Kirjan toinen osa esittelee yli kolmekymmentä perinnebiotooppityyppiä, niiden lajistoa ja hoitotarvetta sekä toimii kotimaan matkaoppaana.

Huhta, Ari-Pekka: *Opas perinne-maisemiin: Niitut, kedot, ahot ja metsälaitumet*. Vastapaino, 2021. 44 sivua. ISBN 978-951-768-775-1.

Perinnemaisema oppaan alkuun **Ari-Pekka Huhta** täryyttää ruotsalaisten tutkijoiden esittämän mielenkiintoisen teorian kulttuurinseuralaislajiston kehityksestä. **Leif Anderssonin** ja **Thomas Appelqvistin** mukaan jalo- ja lehtipuuvyöhykkeisiin kuuluvat ruohostomaat kehittyivät pääosin niin sanottujen megaherbivorien eli suurikokoisten kasvinsyöjien ansiosta.

Ihmisten rooli maiseman avoimuuden ylläpitäjänä korostui, kun suuret kasvinsyöjät olivat kuolleet sukupuuttoon Veiksel-jääkauden jälkeen, joka päättyi 11 500 vuotta sitten. Niiden luomat puistomaiset laidunnetut metsät niittyaiakuineen selvisivät muinaisessa maanviljelyskulttuurissa, mutta niille ei ole enää sijaa nykyisessä maa- ja metsätaloudessa.[1]

Suomenlahden rannoilta ensimmäiset todisteet karjanhoidosta ja polttoraivauksesta löytyy kivikauden lopulta runsaat 4 000 vuotta sitten. Jonkun todella ikiaikaisen perinnön äärellä ollaan siis joka tapauksessa. Teoria on sikälikin mielenkiintoinen, että tuolloinhan ei olisi mitään eroa alkuperäisluonnon ja perinnemaisemien suojelun välillä. Käytännössä voidaan joutua valitsemaan, suojellaanko jokin tietty alue metsänä, puustoisena hakamaana vai avoimena niittynä.

Entiselle kaskimaalle kasvanutta Muuramen Kuusimäkeä Keski-Suomessa tuskin kukaan lähtisi ”ennallistamaan” hakamaaksi. Kuva Jan Kunnas.

NIITTY ON PELLON ÄITI

Suomessa tilanne on kuitenkin niin, että kaski on niityn äiti. Varsinkin kaskikauden loppuaikoina 1800-luvun puolivälin jälkeen niitylaidunten aikaansaaminen oli tärkeimpiä syitä kaskeamiselle. Niitty, puolestaan on pellon äiti, sillä niityn tuotto määrittä karjan määrän, ja karjanlannan määrä määrittä miten paljon peltoa voitiin lannoittaa. Kaski itsessään tosin on harhaanjohtava termiä, sillä se on vain yksi monista metsien polttoviljelyyn käytetyistä menetelmistä.

Metsätyypin ja siihen soveltuvan viljelymenetelmään perusteella ne jaetaan neljään perustyyppiin:

1. lehti- tai lehtipuuvaltaiseen metsään soveltuva tavallinen kaski,
2. puolikasvuiseen lehtimetsään soveltuva rieskamaa,
3. kuusimetsään tehtävä huuhta, ja
4. mäntyä kasvavalle kankaalle tehtävä pykälikkömaa.

Erikseen harrastettiin soiden ja kuivan maan polttoviljelyä, jotka nekin jakautuvat useaan eri olosuhteisiin sopiviin menetelmiin.[2] Näitä Huhta ei lähde tarkemmin erittelemään, mikä on ymmärrettävää, sillä tämä oli peltoviljelyn lähtökohtana Länsi-Suomen peltoalueella, eivätkä pellot ole tämän kirjan kiinnostuksen kohteena.

Huhta antaa kuusi perustelua perinnebiotooppien suojeluun:

1. Ekologiset perusteet, perinnebiotoopit ovat lajistoltaan monimuotoisimpia luontotyyppejämme. Ne ovat uhanalaisten lajien toiseksi merkittävin elinympäristö heti metsien jälkeen.
2. Kulttuurihistorialliset perusteet, eri alueilla on vaalimisen arvoisia omaleimaisia maankäyttötapoja.
3. Maisemalliset perusteet, perinnebiotoopit ovat osa kunkin seudun kulttuurista muistia.
4. Tutkimukselliset ja opetukselliset perusteet.
5. Virkistyselliset ja matkailulliset perusteet.
6. Maaseudun elinvoimaisuuden ylläpitäminen.

Hän jättää kuitenkin mielestäni, ainakin ihmisten kannalta, tärkeimmän syyn mainitsematta. Nimittäin sen, että monimuotoinen luonto ja viljelymenetelmät toimivat tehokkaana vakuutuksena tulevaisuuden epävarmuuksia vastaan. Hakamaiden hoito olisi senkin puolesta perustelua, että kanttarelli, sienistämme arvostetuin viihtyy oman kokemukseni perusteella nimenomaan lehmien laiduntamalla puustoisilla alueilla. [3]

Metsässä laiduntava lehmä on kanttarellin äiti? Kuva Jan Kunnas,

Perinnebiotooppien hyödyllisyydestä huolimatta niiden nykytila on jopa luonnonmetsiämme huonompi, sillä esimerkiksi luonnonniityistä on jäljellä enää noin yksi prosentti sadan vuoden takaiseen tilanteeseen verrattuna. Niiden häviäminen olisi mielestäni verrattavissa siihen, että antaisimme Kansallismuseon ja koko Kansallisarkiston palaa, ja sitähan emme tee. Kunnostettua ja hoidon piiriin onkin saatu noin 30 000 hehtaaria perinnemaisemia, mutta perinnemaisemien hoitotyöryhmän mukaan tämä tulisi vähintäänkin kaksinkertaistaa.

Kirjan alun tiiviin tietopaketin takia se kuuluisi jokaiseen perinteistä maataloutta tutkivan historiantutkijan tai siitä kiinnostuneiden kirjahyllyyn, ja tämä on kuitenkin vain kirjan ensimmäiset runsaat kuusikymmentä sivua. Kirjan toisessa ja suurimman osan sivumäärästä vievässä osiossa annetaan kuvaukset yli kolmestakymmenestä perinnebiotooppityypistä. Hätkähdyttävintä tässä osiossa on, kuinka joitakin biotooppityyppejä on jäljellä enää muutamia kymmeniä hehtaareja. Useammasta tyypistä esitellään vielä edustavia esimerkkitaipauksia, joista kerrotaan niin syntyhistoria kuin nykytila, ja esitellään niiden tyyppilajistoa ja uhanalaista lajistoa. Kun näihin annetaan vielä ajo-ohjeet kirjasta, kuoriutuu vielä kotimaan matkaopaskin. Turun suunnalla asuville se käy jopa kotiseutuoppaaksi.

Perinnemaisemien rinnalle kirjassa nostetaan uusympäristöt, ihmisten luomia tai voimakkaasti muokkaamia ympäristöjä. Näitä ovat esimerkiksi tienpientareet, ratapenkereet ja johtoaukeat. Ne tarjoavat mahdollisuuden niittylajiston säilymiselle niittymäisissä pakopaikoissa, kunnes voimavaroja pystytään kohdentamaan lähialueen ennallistettaville perinnebiotoopeille. Lajiston säilymisen kannalta näillä voisi sopivalla hoidolla olla todella suuri merkitys, sillä niiden pinta-ala on moninkertainen säilyneisiin perinnebiotooppeihin verrattuna. Yksinomaan vähintään kerran kasvukaudessa niitettävien pientareiden pinta-ala on yli 100 000 hehtaaria, eli yli kolminkertainen ala hoidon piirissä oleviin perinnemaisemiin verrattuna. Näiden sopivalla hoidolla saataisiin ihmeitä aikaan.

Tienpiennar Vuolijoen taajaman kohdalla Kainuussa. Kuntapäätäjille pohdittavaksi, kumpi antaa kunnasta paremman kuvan, niittymäisesti hoidettu tienpiennar vai lupiinien valtaama pöheikkö?
Kuva Jan Kunnas.

Yhden miehen aikaansaannokseksi kirja on vakuuttava näyte. Jos jotain jäin kaipaamaan, niin se on Keski- ja Itä-Suomen sekä Kainuun täydellinen puuttuminen kohdekuvausten joukosta. Toivottavasti se johtuu siitä, ettei yksi ihminen kaikkeen

sentään repeä, eikä siitä, ettei seuduilta, joilla perinteinen kaskiviljely jatkui pisimpään, löydy yhtään edustavaa perinnemaisemakohdetta.

Suosittelen kirjaa kaikille, jotka ovat kiinnostuneita Suomen historiasta tai luonnosta. Kaikkien pitäisi olla.

KIRJALLISUUTTA

[1] Andersson, Leif & Thomas Appelqvist (1990) Istidens stora växtätare utformade de nemorala och boreonemorala ekosystemen. En hypotes med konsekvenser för naturvården. Svensk Botanisk Tidskrift 84, 355–368.

[2] Jan Kunnas, "A Dense and Sickly Mist From Thousands of Bog Fires: An Attempt to Compare the Energy Consumption in Slash-and-Burn Cultivation and Burning Cultivation of Peatlands in Finland in 1820-1920." Environment and History, Vol. 11 No. 4, 2005, pp. 431–446.

[3] Bruno Borsari & Jan Kunnas, "Agriculture: Production and Consumption", teoksessa Walter Leal Filho et. al. (toim.), Encyclopedia of the UN Sustainable Development Goals, Responsible Consumption and Production. Springer Nature 2019 https://doi.org/10.1007/978-3-319-71062-4_78-1

LISÄTIETOJA

- [Perinnemaisemayhdistys](#)

KIRJOITTAJA

Jan Kunnas, Tutkijatohtori, Jyväskylän yliopisto. Historian ja etnologian laitos/Resurssiviisausyhteisö.

jan.kunnas@gmail.com

AVAINSANAT: [kulttuuriympäristö](#) / [maisemahistoria](#) / [maisemantutkimus](#) / [niityt](#) / [ympäristöhistoria](#) / [ympäristönsuojelu](#)